

Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Dialóg medzi kultúrami a Rómovia: kľúčová úloha žien, výchovy a vzdelávania“ (doplňujúce stanovisko)

(2011/C 248/10)

Spravodajkyňa: **Anne-Marie SIGMUND**

Európsky hospodársky a sociálny výbor sa 24. februára 2009 rozhodol podľa článku 29 písm. a) vykonávacích predpisov rokovacieho poriadku vypracovať doplňujúce stanovisko na tému

„Dialóg medzi kultúrami a Rómovia: kľúčová úloha žien, výchovy a vzdelávania“.

Odborná sekcia pre zamestnanosť, sociálne veci a občianstvo poverená vypracovaním návrhu stanoviska výboru v danej veci prijala svoje stanovisko 27. mája 2011.

Európsky hospodársky a sociálny výbor na svojom 472. plenárnom zasadnutí 15. a 16. júna 2011 (schôdza zo 16. júna 2011) prijal 127 hlasmi za, pričom 2 členovia hlasovali proti, nasledujúce stanovisko:

1. Závěry a odporúčania

1.1 Výbor považuje záverečnú vetu oznámenia Komisie z 5. apríla 2011⁽¹⁾ na zásadu svojho konania v rámci týchto návrhov.

1.2 Zdôrazňuje, že odteraz by sa už nemali vypracúvať žiadne stratégie **pre** Rómov a analýzy o Rómoch, ale že by sa **spolu** s Rómami resp. organizáciami, ktoré ich zastupujú, mali podnikať konkrétne realizačné kroky.

1.3 Výbor je pripravený podieľať sa v rámci svojich právomocí na takýchto opatreniach resp. tak ako doteraz sám vyvíjať iniciatívy v úzkej spolupráci s rómskymi organizáciami (napr. verejné diskusie, semináre atď.).

1.4 Výbor bude rozvíjať svoje vzťahy s inštitúciami, organizáciami a orgánmi pôsobiace v tejto oblasti a bude sa snažiť o prijatie ďalších spoločných krokov⁽²⁾.

1.5 Výbor považuje dialóg medzi kultúrami za vhodný nástroj na integráciu resp. účasť Rómov, pokiaľ ide o pochopenie úlohy rómskych žien v tomto procese, ako aj v oblasti výchovy a vzdelávania.

1.6 Výbor bude aj v rámci svojich existujúcich sietí hľadať možnosti ako sa podieľať na iniciatívach priamo na mieste, alebo takéto iniciatívy sám vyvíjať.

2. Súvislosti a koncepcia

2.1 Vo svojom prieskumnom stanovisku z 9. júla 2008⁽³⁾ vyslovil EHSV celý rad odporúčaní na rýchlejšiu integráciu rómskej menšiny v Európe. V súvislosti s výchovou a vzdelávaním rómskych detí navrhol dvojúrovňový prístup – medzi úrovňou EÚ a úrovňou členských štátov – a vyzval Komisiu, aby uskutočňovala celkovú stratégiu a financovala osvetové kampane. Za jedinou schodnú cestu v tomto procese označil aktívnu účasť zástupcov Rómov.

2.2 Európska komisia⁽⁴⁾ nadviazala na tento prístup a poukázala na konštatovanie EHSV⁽⁵⁾, že „začleňovanie rómskych otázok do všetkých príslušných európskych a vnútroštátnych politík je najslubnejšou cestou k dosiahnutiu začlenenia Rómov“.

2.3 Toto doplňujúce stanovisko sa zakladá na zásade dialógu medzi kultúrami, ktorý stavia na tom, že obidve strany – v tomto prípade rómska menšina v Európe a európske nerómske obyvateľstvo – dobrovoľne a bez predsudkov vstupujú do dialógu. Tento dialóg medzi kultúrami predpokladá zaoberať sa tak spoločnými znakmi, ako aj rozdielmi v tradíciách a spôsobe života, aby bolo možné dospieť k lepšiemu porozumeniu skutočnej reality a navrhnúť uskutočniteľné riešenia.

2.4 Stanovisko sa svojím obsahom zameriava na prvý pilier integrácie⁽⁶⁾ – **výchovu a vzdelávanie** – ktorý je podľa jeho názoru prvoradý, a v tejto súvislosti sa zaoberá aj osobitnou úlohou žien pri integrácii Rómov.

⁽¹⁾ „Je čas uviesť dobré úmysly do praxe v podobe konkrétnych opatrení.“, Oznámenie Komisie „Rámec EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020“, KOM(2011) 173 v konečnom znení.

⁽²⁾ Pozri prílohu: „Iniciatívy, programy, štúdie“ (http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/SOC337_additional-info.pdf).

⁽³⁾ Prieskumné stanovisko EHSV na tému „Integrácia menšín – Rómovia“, bod 5.3., (Ú. v. EÚ C 27, 3.2.2009, s.88).

⁽⁴⁾ Oznámenie na tému „Sociálna a ekonomická integrácia Rómov“, KOM(2010) 133 v konečnom znení.

⁽⁵⁾ Prieskumné stanovisko EHSV na tému „Integrácia menšín – Rómovia“, bod 5.3. (Ú. v. EÚ C 27, 3.2.2009, s.88).

⁽⁶⁾ V rámci štyroch integračných cieľov, ktoré vytýčila Komisia: prístup k vzdelaniu, právo na zamestnanie, prístup k zdravotnej starostlivosti, právo na bývanie a s tým spojené základné služby.

2.5 Výbor podporuje stratégiu „Platformy EÚ na začlenenie Rómov“, najmä desať všeobecných základných princípov integrácie Rómov, ktoré platforma vypracovala v roku 2009 ⁽⁷⁾.

3. Všeobecné pripomienky

3.1 Jedným z bežných „sloganov“ na opísanie európskeho projektu integrácie je „jednota v rozmanitosti“. V tejto súvislosti sú Rómovia pôsobivým príkladom kultúrnej diverzity Európy, pričom tento aspekt je navyše obohatený o skutočnosť, že samotní Rómovia ⁽⁸⁾ stelesňujú rôzne kultúrne identity ⁽⁹⁾.

3.2 Od roku 1999 ⁽¹⁰⁾ sa výbor hlási k širšiemu ponímaniu kultúry, ktoré okrem umenia, tradícií a kultúrneho dedičstva zahŕňa aj výchovu, vzdelávanie, vedu, výskum a iné. Výchova a vzdelávanie tak nadobúdajú osobitný význam pre dialóg medzi kultúrami, predovšetkým s Rómami.

3.3 Pokiaľ ide o odmietanie multikulturalizmu ⁽¹¹⁾, výbor namietá tým, že výroky v tomto smere sú v mnohých ohľadoch síce správne, ale zavádzajúce v tom zmysle, že sa nedajú uplatniť na Európske spoločenstvo, pretože ho spája spoločná „charakteristická kultúra“ ⁽¹²⁾.

3.4 V rámci ponímania kultúry ako proklamovania spoločných hodnôt sa ponúka záver, že európska identita sa v prvom rade javí ako kultúrna identita, ktorej potvrdenie sa nachádza v článku 2 Zmluvy o EÚ, tzv. „klauzule o hodnotách“. Dialóg medzi kultúrami je preto vhodným nástrojom, ako trvalo prispievať k integrácii vo všeobecnosti a osobitne Rómov. Zvláštnu pozornosť si podľa názoru výboru zasluhuje pojem **tolerancia**.

3.5 Tolerancia znamená právo ostatných „byť inými“, a to znamená uplatňovanie tohto práva, ako aj jeho uznávanie. Toto je dôležité rovnako pre Rómov ako Nerómov. V dialógu medzi

kultúrami má však tolerancia ešte ďalší zásadný význam: vzťahuje sa nielen na riešenie prípadných konfliktov noriem, ale vyžaduje aj citlivé zohľadnenie „iných spôsobov života“, a tým vytvára empatiu potrebnú pre spolunažívanie.

3.6 Iniciatívy Európskej komisie a Európskeho parlamentu na zlepšenie situácie Rómov ⁽¹³⁾ sú vynikajúcimi nástrojmi na vytvorenie zákonného a politického akčného rámca opatrení a programov. Svojou povahou sú však opatreniami nadiktovanými zhora nadol, ktoré nedosiahnu želaný úspech bez príslušných iniciatív prichádzajúcich zdola, ktoré musia vychádzať od občianskej spoločnosti, prípadne aj s podporou národných, regionálnych a miestnych verejných orgánov.

3.7 Z tohto hľadiska výbor víta najnovšie oznámenie Komisie, podporuje najmä v ňom uvedené konštatovanie, že je potrebné konať a zdôrazňuje, že táto potreba konať sa netýka iba národných, regionálnych a miestnych verejných orgánov, ale tiež a predovšetkým aktérov občianskej spoločnosti na oboch stranách.

3.8 Doteraz boli na medzinárodnej úrovni a zo strany EÚ vynaložené značné sumy na integráciu Rómov a neskoršie sa zistilo, že úspech nezodpovedá ich výške. Podľa názoru výboru to súvisí s tým, že na úrovni EÚ sa uskutočňovalo a uskutočňuje veľa iniciatív, konferencií a stretnutí k tejto problematike, mnohé z nich sú však aj z dôvodu nedostatočného zapojenia miestnych Rómov a ich organizácií neuspokojivé, pokiaľ ide o konkretizovanie odporúčaných opatrení, hoci sú obsahovo vydaté.

3.9 Výbor by chcel v rámci svojich právomocí prispieť k tomu, aby sa odstránil tento nepomer medzi dobrými strategickými návrhmi a nezodpovedajúcimi taktickými vykonávacími opatreniami. Vyvinie preto úsilie na to, aby využil svoju funkciu spojovacieho článku s občanmi a aj s pomocou svojich sietí a organizácií svojich členov na miestnych podujatiach prispel k tomu, že sa zvýši ochota prijať ponúkané služby resp. plniť povinnosti.

4. Úloha rómskych žien

4.1 Z rôznych správ je zjavné, že výchovu detí v predškolskom veku v rómskych rodinách vo všeobecnosti preberajú hlavne matky ⁽¹⁴⁾, zatiaľ čo po nástupe do školy sa do výchovy zapájajú aj otcovia. Väčšinou zostáva výchova dievčat aj po ich nástupe do školy doménou matiek. Keďže obdobie formovania detí spadá prevažne do predškolského

(7) 1. konštruktívne, pragmatické a nediskriminačné politiky,
2. výslovné, ale nie výhradné zameranie,
3. medzikultúrny prístup,
4. zameranie na väčšinovú spoločnosť,
5. zohľadňovanie rodového hľadiska,
6. postúpenie politík založených na získaných poznatkoch,
7. využitie nástrojov Spoločenstva,
8. zapojenie regionálnych a miestnych orgánov,
9. zapojenie občianskej spoločnosti,
10. aktívna účasť Rómov.

(8) V zmysle všeobecného kolektívneho pojmu používaného pre Rómov, Sinti, kočovníkov, Kalé atď.

(9) Pozri aj stanovisko Výboru regiónov CdR 178/2010 fin.

(10) Stanovisko HSV o úlohe a prínose organizovanej občianskej spoločnosti k európskemu zjednoteniu, Ú. v. ES C 329, 17.11.1999, bod 5.2.1.

(11) Model „multikultúrnej spoločnosti“ nepozná všeobecne záväznú hodnotu a javí sa v prvom rade ako koncentrácia skupín žijúcich vedľa seba.

(12) Pozri Bassam Tibi, Prof. emeritus (Göttingen): Europa ohne Identität? Die Krise der multikulturellen Gesellschaft, s. 181, Goldmann Verlag.

(13) Pozri prílohu: „Iniciatívy, programy, štúdie“ (http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/SOC337_additional-info.pdf); Oznámenie Komisie „Rámec EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020“, KOM(2011) 173 v konečnom znení a správu o stratégii EÚ v oblasti začleňovania Rómov [2010/2276(INI)], ktorú pripravila Lívia Járóka, poslankyňa Európskeho parlamentu), (<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2011-0043+0+DOC+XML+V0//SK&language=SK>).

(14) Konferencia na tému „Som európska rómska matka“, 11. a 12. januára 2010, Atény.

veku, je pre všetky deti dôležité, aby boli už doma pripravované na školu. Preto sú potrebné opatrenia na vzbudenie záujmu matiek o význam výchovy a vzdelávania detí, najmä dievčat, a je treba ich viesť k tomu, aby svoje deti konkrétne pripravovali na školu.

4.2 Tieto opatrenia však budú mať nádej na úspech iba vtedy, keď sa budú ponúkať služby (najmä na miestnej úrovni), ktoré zohľadnia rozdielne tradície. Patrí sem aj povinnosť verejných orgánov ponúknuť vhodné vzdelávacie programy a zabrániť segregácii.

4.3 Okrem toho bude nutné zaviesť programy sprostredkovania zručností a znalostí (vytváranie kapacít), ktoré rómskym ženám umožnia túto dôležitú úlohu aj skutočne plniť.

4.4 V tradičných rómskych rodinách žije pod jednou strechou viac generácií. Tu vplývajú na výchovu detí aj starí rodičia a v mnohých prípadoch majú väčší vplyv, než rodičia. Preto je dôležité zapojiť starých rodičov, keďže slúžia ako vzor pre nasledujúce generácie.

4.5 Keď sa podarí využiť potenciál rómskych žien formovať budúcnosť svojich detí, dosiahne sa tým aj ďalší účinok: takéto konkrétne opatrenia a iniciatívy prispejú k odbúraniu stereotypov o rómskych ženách. Príliš často sú tlačene do úlohy objektov, či už ako obeť diskriminácie, domáceho násillia alebo iného týrania či znevažovania. Samozrejme je veľmi dôležité na to upozorniť a tieto upozornenia sa nesmú prehliadať. Takisto je samozrejmé, že sa musia prijať vhodné opatrenia proti takýmto nešvárom. Výbor okrem toho považuje za dôležité poukázať na to, akú aktívnu úlohu majú rómske ženy vo svojej komunite a aký význam môžu mať mimo svojej komunity ako aktívne subjekty, teda ako účastníčky dialógu medzi kultúrami.

4.6 Výbor bude podporovať iniciatívy, ktoré budú v súlade s týmto ponímaním rómskych žien a v rámci svojich možností bude prispievať k tomu, aby mali rómske ženy prístup k informáciám resp. nástrojom, ktoré im uľahčia plniť úlohu pri integrácii ich rodín.

4.7 Výbor bude preto hľadať možnosti, ako prostredníctvom svojej účasti na miestnych podujatiach propagovať nielen konkrétne informácie, ale aj príslušnú motiváciu k účasti.

5. Výchova a vzdelávanie

5.1 Cieľom je zabezpečiť sociálne začlenenie znevýhodnených skupín rómskej komunity bez toho, aby tým stratili svoju rómsku kultúrnu identitu. Dobré vzdelanie má rozhodujúci význam z dvoch dôvodov. Po prvé, vzdelanie môže a malo by občanom sprostredkovať základné spoločné hodnoty, ktoré umožnia rozličným etnickým skupinám úspešne spolunažívať. Takouto hodnotou je aj otvorenosť voči ostatným kultúram. Po

druhé, vzdelanie ako také môže byť dôležitým nástrojom na integráciu, pretože predstavuje ideálne vzájomné ovplyvňovanie rôznych kultúr. Aj keď nikdy nie je neskoro získať nové znalosti a zručnosti, predsa je dôležité, aby sa s dobrým vzdelávaním v živote začínalo čo najskôr. Intenzívne vnímanie seba samého a uvedomenie si svojej úlohy vo väčšej skupine a napokon aj v spoločnosti sú kľúčom k úspechu dieťaťa v neskoršom živote.

5.2 Zámerom opatrení a politiky by malo byť zabezpečenie a zaručenie rovnoprávného prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu tak pre Rómov, ako aj pre ostatné skupiny menšín, pretože cieľom je napokon poskytnúť im zručnosti potrebné na trhu práce, vrátane sociálnych spôsobilostí. Ľudia musia mať možnosť riadiť svoj život samostatne a konať ako zodpovední občania, ktorí sú si vedomí svojich práv a povinností a sú schopní ich aj plniť.

5.3 Neúčast na trhu práce nepredstavuje iba sociálny problém, ale má aj značný finančný dosah. Vzhľadom na to výdavky na vzdelávanie a výchovu v zásade znamenajú náklady, ale vo svojej podstate nie sú iba výdavkami, ale sú v prvom rade zmysluplnými investíciami do budúcnosti.

5.4 Rada Európy uskutočňuje v rámci svojho výchovno-vzdelávacieho programu pre rómske deti aj vzdelávací program pre mediátorov a školských asistentov, na ktorom sa podieľa aj Komisia. Výbor je pripravený vystupovať v budúcej inštitucionálnej spolupráci v tejto oblasti ako sprostredkovateľ. Mohol by napríklad prispieť k informovaniu o tomto programe a jeho výsledkoch v rámci svojich komunikačných prostriedkov alebo predstaviť príklady osvedčených postupov z programu v tých krajinách, ktoré v súčasnosti nie sú do projektu Rady Európy zapojené.

5.5 V tejto súvislosti je známe, že miera predčasného ukončenia školskej dochádzky je u Rómov oveľa vyššia než u nerómskych žiakov⁽¹⁵⁾. Bude preto potrebné porozmýšľať spolu s príslušnými orgánmi o opatreniach, ktoré túto situáciu môžu zlepšiť.

6. Vzdelávanie: príklady z jednotlivých štátov

6.1 Väčšina členských štátov EÚ vydala prísne zákony proti diskriminácii a o rovnoprávnosti, aby vyhověli európskym normám. Žiaľ aj napriek tomu dochádza na miestnej úrovni k diskriminácii, a právnym predpisom členských štátov často chýbajú mechanizmy podávania sťažností a vyhlásenia o neplatnosti diskriminačných praktík, keď sa postihnutá osoba cíti byť vystavená diskriminácii. Je tiež potrebné poukázať na to, že slabá kontrola znamená, že štátu prejdú kozmetické úpravy, ktoré modely segregácie ešte zhoršujú.

⁽¹⁵⁾ Roma Education Fund, Country assessments, <http://www.romaeducationfund.hu/publications/country-assessments> Open Society Institute, No Data—No Progress, Country Findings, August 2010; (<http://www.romadecade.org/portal/downloads/News/Towards%20an%20EU%20Roma%20Policy%20ERPC%20-%20Final.pdf>).

6.2 To však neznamená, že sa žiadny členský štát EÚ nezasadzuje pre svojich rómskych občanov za lepšiu dostupnosť určitých základných práv, vrátane práva na vzdelávanie, resp. že žiadny národný právny systém nie je schopný hájiť práva Rómov. Niektoré okresné resp. štátne sudy dospeli k rozhodnutiu, že vylučujúce praktiky voči rómskym deťom porušujú antidiskriminačné zákony štátu. Už v roku 2004 – ešte pred vstupom Bulharska do EÚ – okresný súd v Sofii vyniesol rozsudok v procese proti bulharskému ministerstvu školstva, miestnej správe a zástupcom školského úradu, že rómskym deťom nie je priznané právo na rovnoprávne vzdelávanie z dôvodu segregácie⁽¹⁶⁾. Takéto rozsudky sú však iba reakciou na špecifické prípady a nenútiť bezpodmienečne miestne a regionálne orgány, aby zmenili diskriminačné praktiky, ktoré – ako sa zdá – prevládajú vo vzdelávacích systémoch mnohých európskych štátov.

6.3 Maďarsko zmobilizovalo značnú politickú angažovanosť a zdroje na podporu opatrení na zlepšenie ekonomickej a sociálnej situácie a účasti svojich rómskych občanov, ktoré sú zamerané na vzdelávanie⁽¹⁷⁾. Maďarské integračné iniciatívy sa vyznačujú najmä tým, že sa realizujú v rámci všeobecnej politiky vzdelávania. Naopak v krajinách ako Rumunsko a Bulharsko prístup k integrácii závisel skôr od situácie a nebol komplexný⁽¹⁸⁾. Maďarský prístup má však aj nevýhody, pretože existujú konflikty v rámci opatrení politiky vzdelávania a medzi politikou vzdelávania a politikou v oblasti zdravotníctva, sociálnych vecí a bývania, ktoré majú vplyv na vzdelávanie. To, že takýto potenciál vzniku konfliktov existuje, by si mali všetky štáty uvedomiť a brať do úvahy.

6.4 Osobitnú pozornosť si v tejto súvislosti zasluhuje nemecký model spoločnej výchovy a učenia viacerých kultúr (spoločné učenie sa od ľudí rôzneho etnického pôvodu)⁽¹⁹⁾.

7. Zhrnutie

7.1 V kontexte snaženia o lepšiu integráciu Rómov je poľutovaniahodné, že prístup Spoločenstva k integrácii sa vzťahuje výlučne na príslušníkov tretích krajín a nie je uplatniteľný na Rómov, ktorí sú vo všeobecnosti občanmi EÚ.

7.2 O to dôležitejšie je opakovane poukazovať na to, že Rómom – teoreticky – prináležia všetky práva a základné práva spojené s občianstvom EÚ. Je samozrejmé, že Rómovia si ako občania EÚ musia plniť svoje povinnosti a neplnenie týchto povinností má právne dôsledky. Na druhej strane však mechanizmus sankcií musí zasiahnuť aj v tých prípadoch, keď sú ich vyššie uvedené práva potláčané.

7.3 Výbor opakovane zdôrazňuje, že považuje za dôležité vstúpiť do medzikultúrneho dialógu s Rómami. Dialóg je svojou podstatou vždy interaktívnym procesom, ktorý sa zakladá na rovnosti medzi partnermi a umožňuje ich účasť. V dialógu medzi kultúrami je možné odbúrať predsudky a vybudovať dôveru. Práve odbúranie predsudkov a stereotypov na oboch stranách považuje výbor za podstatný predpoklad uskutočnenia konkrétnych krokov na zabezpečenie lepšieho spolunažívania a skutočnú rovnosť príležitostí. Lisabonská zmluva otvorila výboru nové možnosti v oblasti vytvárania štruktúr pre občiansky dialóg. Pri plnení týchto úloh sa výbor bude intenzívne snažiť priviesť medzikultúrny dialóg s Rómami na správnu cestu.

V Bruseli 16. júna 2011

Predseda
Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru
Staffan NILSSON

⁽¹⁶⁾ Pozri: <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2411&archiv=1>.

⁽¹⁷⁾ Pozri všeobecne: KEZDI, G. & SURANYI, E., „A Successful School Integration Program“, *Roma Education Fund Working Paper No. 2*, 2009, dostupné na: http://www.romaeducationfund.hu/sites/default/files/publications/a_succesful_school_integration_kezdi_suranyi.pdf.

⁽¹⁸⁾ Pozri všeobecne: European Roma Rights Centre „The Impact of Legislation and Policies on School Segregation of Romani Children: A Study of Anti-Discrimination Law and Government Measures to Eliminate Segregation in Education in Bulgaria, Czech Republic, Hungary, Romania and Slovakia“, *ERRC Report*, Februar 2007, dostupný na: http://www.errc.org/en-research-and-advocacy-reports-intro-details.php?article_id=2743.

⁽¹⁹⁾ Pozri: Hanna KIPER „Interkulturelle Pädagogik“ 1992, s. 161; Franz HAMBURGER „Die Vielfalt der Kulturen als Herausforderung für den Bildungsauftrag der Schule“, Frankfurt/Main 1989.